

บทที่ 2

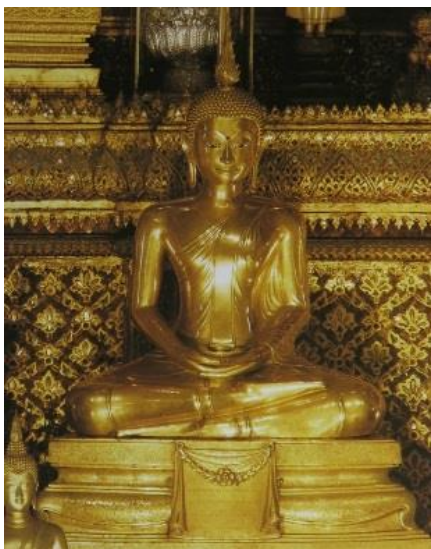
พระพุทธรูปสมัยรัชกาลที่ 4

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2394 – พ.ศ. 2411) เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี มีพระนามเดิมว่า "เจ้าฟ้ามงกุฎ สมมติเทววงศ์พงษอัครกษัตริย์" เมื่อพระองค์มีพระชนมายุครบ 14 พรรษา จึงทรงออกผนวชเป็นสามเณร หลังจากนั้นได้เสด็จไปประทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ครั้นผนวชจนออกพรรษาแล้วจึงทรงลาผนวช รวมเป็นระยะเวลาประมาณ 7 เดือน เมื่อพระองค์มีพระชนมายุ 21 พรรษา พ.ศ. 2367 จึงจะผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระองค์ได้รับพระนามฉายาว่า "วชิรญาณโณ" หรือ "วชิรญาณภิกขุ" แล้วเสด็จไปประทับแรมที่วัดมหาธาตุ 3 วัน หลังจากนั้น จึงเสด็จไปจำพรรษาที่วัดราชาธิวาส

1. พระสัมพุทธพรรณี

พระสัมพุทธพรรณี ประดิษฐานภายในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุนอินทรพิณิจเจ้ากรมช่างหล่อสร้างพระพุทธรูป หน้าตักศอกเศษขึ้น จำหลักลายเส้นพระนามว่า “พระสัมพุทธพรรณี” ในปี พ.ศ. 2373 เมื่อครั้งยังทรงผนวชในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) พระองค์ได้ทรงสอบสวนแบบอย่างพุทธลักษณะ ว่าพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นใหม่นี้สมควรมีเกตุมาลา (อุษณิษะ) ดังนั้นพระองค์จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระสัมพุทธพรรณีที่ปราศจากเกตุมาลา อุตราสงค์จีบเป็นริ้วผ้าตามธรรมชาติ เช่นเดียวกับการครองผ้าของพระภิกษุในธรรมยุติกนิกาย มีขนาดหน้าตักกว้าง 43 เซนติเมตร ส่วนสูงเฉพาะองค์พระ 67.50 เซนติเมตร สูงจากฐานถึงพระรัศมี 93 เซนติเมตร สูงจากฐานถึงยอดฉัตร 206 เซนติเมตร วัสดุทำจากกะไหล่ทอง ประดิษฐานภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งแบบวิราสนะ (ขัดสมาธิราบ) พระชงฆ์ขวาซ้อนเหนือพระชงฆ์ซ้าย แสดงธยามูทรา (ปางสมาธิ) พระหัตถ์ขวาซ้อนเหนือพระหัตถ์ซ้าย พระพุทธรูปมีพุทธลักษณะของพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระนลาฏค่อนข้างแคบพระขนงโก่ง มีอุณาโลมอยู่ระหว่างพระขนง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เรียว มีพระกรรณยาวเกือบจรด พระอังสา พระเศียรประดับด้วยขมวดพระเกศาเวียนขวามีขนาดค่อนข้างเล็ก ปราศจากเกตุมาลาเหนือพระเศียรมีรัศมีรูปเปลวไฟ องค์พระพุทธรูปมีลักษณะพระวรกายสะอาดสะอ้าน

ครองอุตราสงค์ (จีวร) ห่มเฉียงจีบเป็นริ้วเหมือนริ้วผ้าธรรมดาเปิดพระอังสาขวา มีสังฆาฏิก่อนข้างใหญ่ซ้อนทับพาดเหนือพระอังซ้ายยาวจรดพระนาภีปลายตัดเป็นเส้นตรง อันตราสกที่ทรงปรากฏขอบที่บนพระองค์มีริ้วจีบเล็กน้อย พระพุทธรูปประทับนั่งบนฐานหน้ากระดานเกลี้ยงเหนือแท่งสิงห์จำหลักลายและมีพวงบุปผาห้อยอยู่เบื้องบนเบื้องหน้ามีม่านคล้อยออกและมีคำจารึกบนฐาน ครั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) พระวรรังค์เรือพระองค์เจ้าประดิษฐวรการ ได้ทรงแก้ไขแบบพระพุทธรูปให้มีพระรัศมี สีกะไหล่ทองหนึ่ง นากหนึ่ง แก้วขาวหนึ่ง แก้วน้ำเงินหนึ่ง พร้อมทั้งมีการเปลี่ยนพระรัศมีตามฤดูกาล คือใช้กะไหล่ทองสำหรับฤดูร้อน สีขาวหรือสีนากสำหรับ ฤดูหนาว และสีน้ำเงินสำหรับฤดูฝน (กรมศิลปากร. 2545: 306-307)

ภาพที่ 2.1 พระสัมพุทธพรณี พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

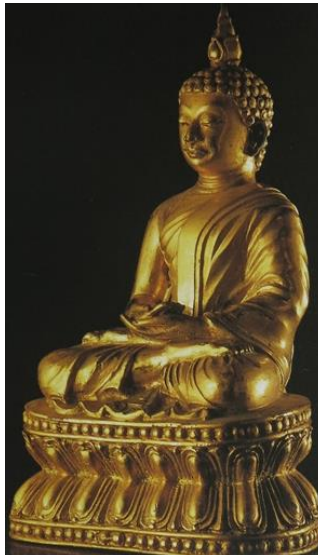
ที่มา: ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 325)

เมื่อพระองค์มีพระชนมายุ 21 พรรษา จึงจะผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระองค์ได้รับพระนามฉายาว่า "วชิรญาณโณ" หรือ "วชิรญาณภิกขุ" หลังจากนั้น จึงเสด็จไปจำพรรษาที่วัดราชาธิวาส ในขณะที่ผนวชอยู่นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบรมราชชนกเสด็จสวรรคต พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พระเชษฐา) เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ เป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 3) พระองค์ทรงตัดสินพระทัยที่จะดำรงสมณเพศต่อไป ในระหว่างที่ผนวชอยู่นั้นได้เสด็จออกธุดงค์ไปยังหัวเมืองต่างๆ และพระองค์ทรงพระราชอุตสาหะวิริยะเรียน

ภาษาอังกฤษจนทรงอ่านได้ เขียนได้ ตรัสได้ ทรงเป็นนักปราชญ์รอบรู้ ทำให้พระองค์ทรงมีความรอบรู้เท่าทันต่อเหตุการณ์ของโลกตะวันตกเป็นอย่างดี ในปี พ.ศ. 2367 จนถึงลาผนวช เป็นเวลารวมที่ผนวชเป็นภิกษุทั้งสิ้น 27 พรรษา (ขณะนั้นพระชนมายุ 48 พรรษา)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2394 พระราชวงศ์และเสนาบดีมีมติเห็นชอบให้ถวายราชสมบัติแก่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ จักรพงษ์ให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) ไปเฝ้าเจ้าฟ้ามงกุฎ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร แต่พระองค์ตรัสว่า ถ้าจะถวายพระราชสมบัติแก่พระองค์จะต้องอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑามณี กรมขุนอิศเรศรังสรรค์ขึ้นครองราชย์ด้วย เนื่องจากพระองค์ทรงเห็นว่าเป็นผู้ที่มีพระชะตาแรง ต้องได้เป็นพระมหากษัตริย์ ภายหลังที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑามณี กรมขุนอิศเรศรังสรรค์ ที่กรมพระราชวังบวรสถานมงคลมีพระราชพิธีบวรราชาภิเษกและทรงรับพระบวรราชโองการ ให้พระเกียรติยศเสมอด้วยพระเจ้าแผ่นดินองค์ที่ 2 โดยได้รับการเฉลิมพระปรมาภิไธยว่า “ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ”

2. พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

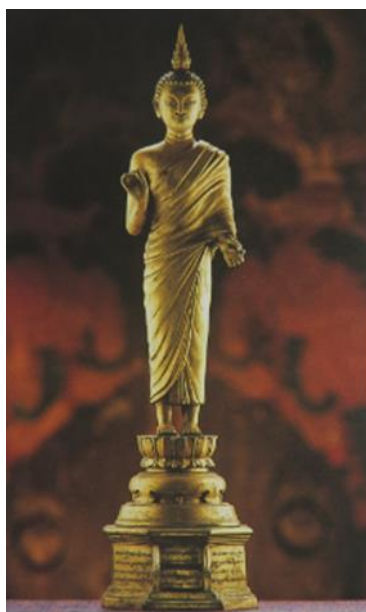
ภาพที่ 2.2 พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่มา: ม.ร.ว. สूरียวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 334)

พระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐานภายในหอพระสุราลัยพิมานในหมู่พระมหามณเฑียร มีขนาดหน้าตักกว้าง 6.8 เซนติเมตร สูงเฉพาะ

องค์พระ 11.20 เซนติเมตร สูงจากฐานถึงพระรัศมี 15.15 เซนติเมตร สูงจากฐานถึงยอดฉัตร 31.20 เซนติเมตร สร้างขึ้น พ.ศ. 2394 – 2411 วัสดุทำจากกะไหล่ทอง ฉัตรปรุทอง ประทับนั่งแบบวัชรานะ (ขัดสมาธิเพชร) แสดงธยานะมุทรา (ปางสมาธิ) โดยมีพระหัตถ์ขวาซ้อนเหนือพระหัตถ์ซ้ายหงายบน พระเพลา พระเศียรประกอบด้วยขมวดพระเกศาเป็นก้นหอยขนาดใหญ่ ไม่มีเกตุมาลา มีรัศมีรูปเปลวไฟเหนือพระเศียร พระพุทธรูปมีพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระนลาฏค่อนข้างแคบ พระขนงโก่ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เรียว พระกรณสัน องค์พระพุทธรูป ครองอุตราสงค์ (จีวร) จีบเป็นริ้วเหมือนธรรมชาติห่มเฉียง สังฆาฏิพาดบนพระอังสาซ้ายยาวจรดพระนาภี อันตรวาสก (สบง) จีบเป็นริ้วเช่นเดียวกับอุตราสงค์ ประทับนั่งเหนือปัทมาสน์ประกอบด้วยกลีบบัวคว่ำบัวหงาย และมีเกสรบัวประดับทั้งเบื้องบนและตอนล่าง (ม.ร.ว.สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. 2535: 334-336)

3. พระคันธารราษฎร์ยืน

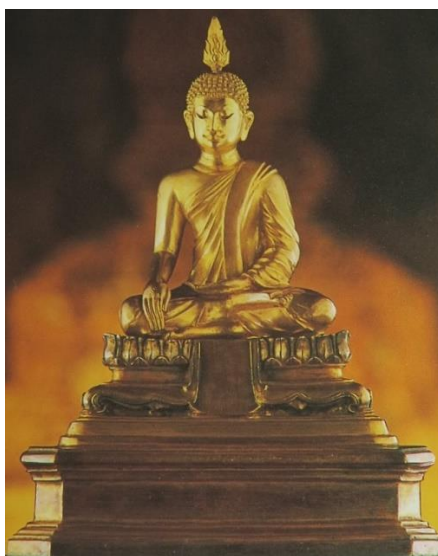

ภาพที่ 2.3 พระคันธารราษฎร์ยืนประดิษฐานในหอพระสุราลัยพิมานในหมู่พระมหามณเฑียร
ที่มา: ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 349)

พระคันธารราษฎร์ยืน ประดิษฐานในหอพระสุราลัยพิมาน ในหมู่พระมหามณเฑียร พระบรมมหาราชวัง สร้างขึ้น พ.ศ. 2394 – พ.ศ. 2411 มีความสูง 41.80 เซนติเมตร วัดรวมจากฐานถึงยอดรัศมีสูง 58 เซนติเมตร วัสดุทำจากกะไหล่ทองเป็นพระพุทธรูปยืนแบบสมถังค์ (ยืนตรง) แสดงปางขอฝน ประทับบนฐานบัวคว่ำบัวหงาย ยกพระหัตถ์ขวากวักเรียกฝนพระหัตถ์ซ้ายรองรับน้ำฝน

อุตราสงค์ (จีวร) ห่มเฉียงเป็นริ้วเหมือนธรรมชาติ พร้อมทั้งยึดชายอุตราสงค์มีพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระนลาฏกว้าง พระขนงโก่ง พระเนตรเหลือบต่ำ ทางพระเนตรชี้ขึ้น พระนาสิกโด่ง พระกรรณสั้น ไม่มีเกตุมาลา ขมวดพระเกสาเป็นก้นหอย มีเปลวรัศมีค่อนข้างใหญ่ ปรากฏเส้นพระศอ (ม.ร.ว. สूरियวุฒิ สุขสวัสดิ์ .2535: 349-351)

4. พระพุทธรูปประจำพระชนมวารสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี

ภาพที่ 2.4 พระพุทธรูปประจำพระชนมวารสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี

ที่มา: ม.ร.ว. สूरियวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 343)

พระพุทธรูปประจำพระชนมวารสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ประดิษฐานบนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ชั้นที่ 3 พ.ศ.2394–2411 มีขนาดหน้าตักกว้าง 8.70 เซนติเมตร มีส่วนสูงเฉพาะองค์พระพุทธรูป 15.7 เซนติเมตร วัดจากฐานถึงรัศมีสูง 22.80 เซนติเมตร พระพุทธรูปประทับเหนือปัทมาสน์มีกลีบบัวหางาย 2 ชั้น เหนือฐานแข่งสิงห์มีผ้าทิพย์ห้อยประดับด้านหน้า วางบนฐานเขียงแปดเหลี่ยมขนาดใหญ่ด้านล่างอีกชั้นหนึ่ง วัสดุทำจากกะไหล่ทอง นั่งแบบวิราสนะ (ขัดสมาธิราบ) แสดงภูมิสมปรศมูทรา (ปางมารวิชัย) หงายพระหัตถ์ซ้ายบนพระเพลา คว่ำพระหัตถ์ขวาเหนือพระชานุ มีพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระนลาฏแคบ พระขนงโก่ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เรียว พระกรรณสั้น นิ้วพระหัตถ์ทั้ง 4 ยาวเสมอกัน เม็ดพระศกกลมเรียว ไม่มีเกตุมาลา ครองจีวรแบบ

เป็นจิปวีรธรรมชาติ ตามแบบธรรมยุติกนิกาย สังฆาภิพาดบนพระอังสาขวาจรดพระเพล (ม.ร.ว. สूरียวุฒิ สุขสวัสดิ์. 2535: 343-345)

พระพุทธรูปประจำพระชนมวารสร้างขึ้นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยสร้างพระพุทธรูปตามวันพระราชสมภพ อุทิศถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (สมเด็จพระบรมอัยยิกาธิราช) สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี (สมเด็จพระบรมมโหยิกาเธอ) พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย(สมเด็จพระบรมราชชนก) และ สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี (สมเด็จพระบรมราชินี)

5. พระพุทธรูปประจำพระชนมวารสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี

ภาพที่ 2.5 พระพุทธรูปประจำพระชนมวารสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี

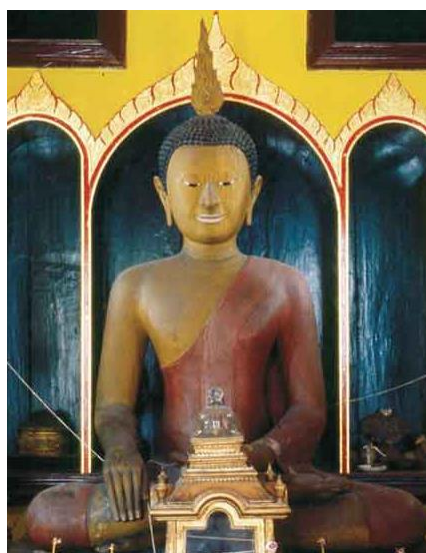
ที่มา: ม.ร.ว. สूरียวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 340)

พระพุทธรูปประจำพระชนมวารสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ประดิษฐานในหอพระสุราลัยพิมาน ในหมู่พระมหามณเฑียร พ.ศ.2394 – 2411 มีส่วนสูงจากฐานถึงพระรัศมี 29.75 เซนติเมตร เฉพาะองค์พระสูง 22.10 เซนติเมตร วัสดุทำจากกะไหล่ทอง ยืนแบบสมภังค์ (ยืนตรง) แสดงปางถวายเนตร ยืนเหนือปัทมาสน์กลมจำหลักลายกลีบบัวหางยาววางเหนือฐานสองชั้น บนฐาน

เขียนแปดเหลี่ยมอีกชั้น โดยพระหัตถ์ทั้งสองวางห้อยประสานทับกันด้านหน้าพระเพลา มีพุทธลักษณะแบบพระพุทธรูปโบราณ มีพระพักตร์รูปวงรี พระนลาฏแคบ พระขนงโก่ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกค่อนข้างใหญ่ พระโอษฐ์เรียว พระกรรณยาว เม็ดพระศกเล็กแหลม มีเกตุมาลา มีเปลวรัศมีด้านบน อุตราสงค์ห่มเฉียงไม่มีริ้วขอบสองชั้น สังฆาฏิพาดบนพระอังสาซ้ายยาวจรพระนาภี ปลายเป็นเชี้ยวตะขาบ อันตรวาสก (สบง) จีบทบด้านหน้า (ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. 2535: 340-342)

6. พระพุทธปรีตร

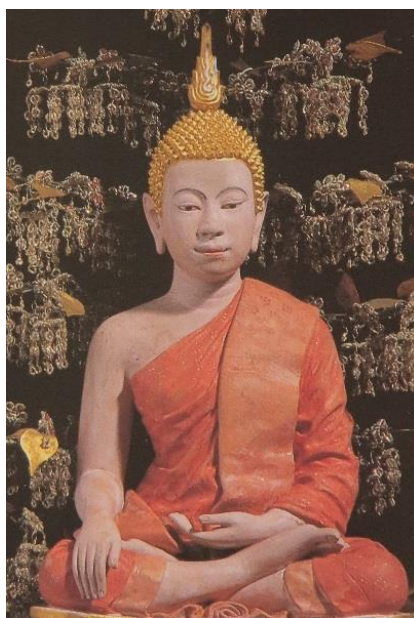
พระพุทธปรีตร ประดิษฐานภายในหอศาสตราคมในพระบรมมหาราชวังพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯให้สร้างขึ้น พ.ศ. 2394 – 2411 โดยมีขนาดเท่าองค์จริงขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีขนาดหน้าตักกว้าง 133 เซนติเมตร สูง 190 เซนติเมตร โดยสร้างตามแบบพระราชนิยม คือ ไม่มีเกตุมาลา และมีพระกรรณสั้น ประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย ครองจีวรเรียบ วัสดุที่ใช้สร้างทำจากไม้ไผ่สานผสมกับปูนน้ำมัน แล้วระบายสี มีพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระขนงโก่ง พระเนตร เหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เรียว พระเศียรไม่มีเกตุมาลา ขมวดพระเกศาเล็ก มีรัศมีรูปเปลวค่อนข้างใหญ่เหนือพระเศียร ครองอุตราสงค์เรียบไม่มีริ้วขอบสองชั้น สังฆาฏิขนาดใหญ่พาดพระอังสาซ้ายปลาย ตัดตรงจรดพระนาภี นิ้วพระหัตถ์ชวาวเสมอกัน องค์พระระบายสีเหลือง พระภูษาระบายสีแดงคล้ำ (ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. 2535: 346-348)

ภาพที่ 2.6 พระพุทธปรีตร ประดิษฐานภายในหอศาสตราคมในพระบรมมหาราชวัง
ที่มา: ลักษณะไทย (ม.ป.ป.)

7. พระพุทธรูประบายสีปางมารวิชัย

พระพุทธรูประบายสีปางมารวิชัย ประดิษฐานภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 2394 – 2411 มีหน้าตักกว้าง 14 เซนติเมตร องค์พระสูง 23 เซนติเมตร วัดจากฐานถึงรัศมีสูง 30 เซนติเมตร ใช้วัสดุผสมและระบายสีทับ ประทับนั่งแบบวัชรसन (ขัดสมาธิเพชร) แสดง ภูมิสปรศมูทรา (ปางมารวิชัย) บนฐานประกอบด้วยกลีบบัวคว่ำและบัวหงายสองชั้นเหนือพอนห้อยาคา มีพระหัตถ์ซ้ายหงายบนพระเพลลา พระหัตถ์ขวาลงบนพระชานุ มีนิ้วพระหัตถ์ยาวเสมอกัน เบื้องหลังเป็นต้นพระศรีมหาโพธิ์ประดับด้วย เงิน ทอง และพลอยหลากสี ประดิษฐานในกรอบแก้วตั้งอยู่บนฐานชุกชีพระแก้วมรกตประทับเหนือปัทมาสน์ สีจีวรออกแดงส้ม มีลายดอกพระพักตร์สีขาว เขียนพระขนงเป็นเส้นลงสีพระโอษฐ์แดงอมชมพู ขมวดพระเกศาเป็นตุ้มแหลมปราศจากเกตุมาลา มีรัศมีเป็นเปลวไฟ ครองอุตราสงค์ห่มเฉียง มีสังฆาฏิขนาดใหญ่บนพระอังสาซ้ายตามแบบธรรมเนียมทิเบต มีลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงการได้รับอิทธิพลจากตะวันตกด้วยที่จะสร้างให้มีลักษณะเหมือนจริง (ม.ร.ว. สूरियวุฒิ สุขสวัสดิ์. 2535: 327-328)

ภาพที่ 2.7 พระพุทธรูประบายสีปางมารวิชัย พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ที่มา: ม.ร.ว. สूरियวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 359)

เหตุการณ์สำคัญใน พ.ศ. 2395 ได้มีคณะมิชชันนารีอเมริกา เข้ามาสอนภาษาอังกฤษ โดยรัชกาลที่ 4 ได้เชิญชาวตะวันตกเข้ามาฝึกทหารแบบยุโรปและเข้ามาเป็นครูฝึกทหารวังหน้า นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้ขุนนางสวมเสื้อเวลาเข้าเฝ้า เพื่อแสดงความเป็นอารยประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2396 กองทัพไทยไปตีเมืองเชียงตุง ถือเป็นสงครามครั้งสุดท้ายระหว่าง ไทย - พม่า หลังจากเสร็จสิ้นสงครามจึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง “พระชัยนวโลหะ”

8. พระชัยนวโลหะ

ภาพที่ 2.8 พระชัยนวโลหะสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา: ม.ร.ว. สิริยุดิ สุขสวัสดิ์ (2535: 330)

พระชัยนวโลหะ ประดิษฐานในหอพระสุราลัยพิมาน สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐานภายในหอพระสุราลัยพิมาน ในหมู่พระมหามณเฑียร สร้างขึ้น พ.ศ. 2396 มีขนาดหน้าตักกว้าง 7.5 เซนติเมตร องค์พระสูง 9.75 เซนติเมตร สูงจากฐานถึงพระรัศมี 13.75 เซนติเมตร ประทับนั่งแบบวัชรसनะ (ขัดสมาธิเพชร) แสดงภูมิสปรศมูทรา (ปางมารวิชัย) ถือตาลปัตรในพระหัตถ์ซ้ายเหนือพระเพลาคว่า พระหัตถ์ขวาเหนือพระชานุ พระเศียรประดับด้วยขมวดพระเกศากันห้อยขนาดใหญ่ ไม่มีเกตุมาลา มีพุทธลักษณะของพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระนลาฏค่อนข้างแคบ พระขนงโก่ง พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เรียว พระกรรณสั้น ครองอุตราสงค์(จีวร) เป็นจีวรเหมือนธรรมชาติ ห่มเฉียงเปิดพระอังสาขวา ชายอุตราสงค์พาดบนพระอังสา

ซ้ายยาวจรดพระนาภี ปลายเป็นลายเขี้ยวตะขาบ มีอันตราวสก(สบง) เป็นริ้วธรรมชาติ ประทับนั่งเหนือ ปัทมาสน์กลับบัวคว่ำบัวหงาย บนฐานเขียงแปดเหลี่ยม ตาลปัตรเรียวแหลม คล้ายใบโพธิ์จำหลักลาย (ม.ร.ว. สิริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. 2535: 330-331)

พ.ศ. 2398 เซอร์ จอห์น เบาริง ได้พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “พระยาสยามมานุกูลกิจ-สยามมิตรมหายศ” อัครราชทูตของสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียแห่งสหราชอาณาจักร เข้ามาทำสนธิสัญญากับประเทศไทย “สนธิสัญญาบาวริง” ในขณะนั้นเซอร์ จอห์น เบาริง ดำรงตำแหน่งเป็นกงสุลไทยประจำกรุงลอนดอน ซึ่งในภายหลัง เมื่อ พ.ศ. 2399 ได้ทำสนธิสัญญาการค้ากับอเมริกาและฝรั่งเศส

9. พระสัมพุทธสิริ

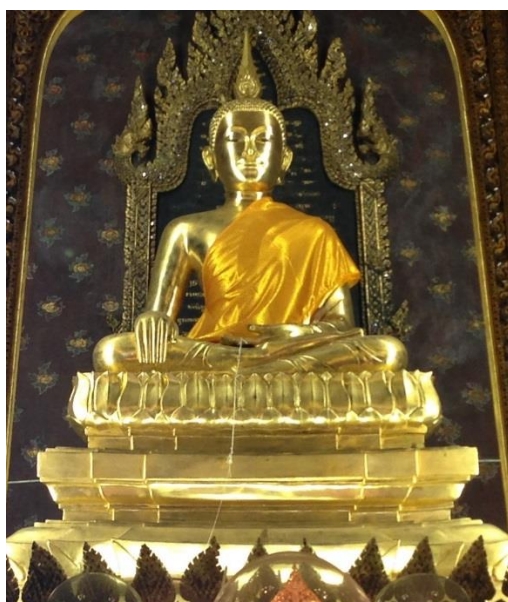
ภาพที่ 2.9 พระสัมพุทธสิริ พระอุโบสถวัดโสมนัสราชวรวิหาร

พระสัมพุทธสิริ ประดิษฐาน ณ พระอุโบสถ วัดโสมนัสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดโสมนัสราชวรวิหาร เมื่อ พ.ศ. 2396 เพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงสมเด็จพระนางโสมนัสวัฒนาวดีพระมเหสี เสด็จพระเกียรติและอุทิศพระราชกุศลแก่พระนางซึ่งสิ้นพระชนม์ โดยโปรดเกล้าฯอาราธนา สมเด็จพระวันรัตพุทธสิริเถระ

(ทับ พุทธสิริ) พระอริยมุนี เปริยญ 9 จากวัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) มาเป็นเจ้าอาวาสองค์แรกของ วัดโสมนัสราชวรวิหาร พ.ศ. 2399 พร้อมด้วยพระสงฆ์อีกประมาณ 10 รูปเดินทางโดยกระบวนแห่ทาง เรือมาครองวัดโสมนัสราชวรวิหาร ในการนี้สมเด็จพระวันรัตได้อัญเชิญพระพุทธรูปที่ท่านสร้างมา ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดโสมนัสราชวรวิหาร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวพระราชทานนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระสัมพุทธสิริ” เพื่อถวายตามชื่อสกุลของสมเด็จพระ วันรัต ผู้มีฉายาว่า พุทธสิริ พุทธลักษณะศิลปะ ประทับนั่งขัดสมาธิราบ แสดงปางสมาธิ ประทับ บนฐานบัวคว่ำบัวหงาย ครองจีวรแสดงรอยจีบเป็นริ้วผ้าแบบเดียวกับพระสัมพุทธพรณี ไม่มีอุษณิษะ มีพระกรรมฐานลง ตามแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 4 วัสดุทำจากโลหะ มีขนาด หน้าตักกว้าง 2 คืบ 6 นิ้ว (กรมศิลปากร. 2545: 315 และ ศักดิ์ชัย สายสิงห์. 2556: 558-559)

พ.ศ. 2400 รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้ส่งทูตไปเจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศอังกฤษ และให้สร้างเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทยขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อพระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์และ ข้าราชการเป็นบำเหน็จความดีความชอบ และเริ่มสร้างกำแพง (เรือกลไฟ) ตามแบบตะวันตก ใน พ.ศ. 2401 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงพิมพ์หลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เรียกว่า "โรงราชกิจจานุเบกษา" เพื่อใช้พิมพ์ราชกิจจานุเบกษาเสนอข่าวราชการเป็นครั้งแรก

10.พระสัมพุทธโสมนัสวัฒนาวดีนาถบพิตร

ภาพที่ 2.10 พระสัมพุทธโสมนัสวัฒนาวดีนาถบพิตร พระวิหารวัดโสมนัสวิหาร

พระสัมพุทธโสมณสวัสด์นาวดีนาถบพิตร ประดิษฐานในพระวิหารวัดโสมนัสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร เป็นราชวรวิหารชั้นโท พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 4) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดนี้เมื่อเสร็จงานพระเมรุพระราชทานเพลิงแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระราชอุทิศสมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี เมื่อปี พ.ศ. 2396 เป็นอนุสรณ์สถานแห่งความรักแต่พระอัครมเหสี ซึ่งทรงดำรงพระอิสริยยศได้เพียง 9 เดือน ก็เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทะนุถนอมเอาพระราชหฤทัยใส่จนวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพและยังได้บันทึกจดหมายเหตุอาการพระประชวร ซึ่งหลังจากนั้นก็ให้ทรงสร้างพระอารามสำหรับพระองค์เองไว้เคียงคู่กัน คือ วัดมกุฏกษัตริยาราม เพื่อเป็นประจักษ์พยานแห่งความรัก และยังได้ทรงสร้างพระสัมพุทธโสมณสวัสด์นาวดีนาถบพิตร พระประธานในพระวิหารประดิษฐานอยู่ในบุษบกที่สวยงามมาก เพื่ออุทิศพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี พระสัมพุทธโสมณสวัสด์นาวดีนาถบพิตร(พระประธานในวิหาร) พ.ศ. 2400 วัสดุทำจากสัมฤทธิ์ หน้าตักกว้าง 52 นิ้ว (หรือ 132 เซนติเมตร) พุทธลักษณะศิลปะ ประทับนั่งขัดสมาธิราบ แสดงปางมารวิชัย พระหัตถ์ขวามีนิ้วพระหัตถ์เรียบเสมอกัน ประทับบนฐานบัวทรงาย ช้อนอยู่บนฐานย่อมุมไม้สิบสองและบนฐานบัวอีกชั้นหนึ่ง ด้านหลังมีซุ้มเรือนแก้วรูปพญานาค ไม่มีอุษณิษะ มีเปลวรัศมีเหนือพระเศียร พระกรรณสั้นลงตามแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 4

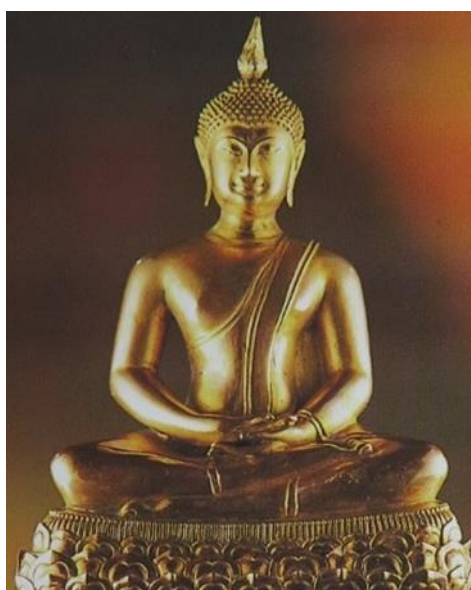
พ.ศ. 2402 รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑสถาน เป็นพิพิธภัณฑสถานส่วนพระองค์ หรือ “รอยัล มิวเซียม” ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของพระที่นั่งอนันตสมาคม เป็นพระที่นั่งสำหรับเก็บเครื่องราชบรรณาการจากประเทศต่าง ๆ ที่นำมาทูลเกล้าฯ ถวายและจัดแสดงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่ทรงรวบรวมไว้เมื่อครั้งผนวช

พ.ศ. 2403 รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงพยาบาลแห่งแรกในประเทศไทย ขึ้นบริเวณหน้าพระคลังมหาสมบัติในพระบรมมหาราชวัง เพื่อผลิตเหรียญเงินราคาต่างๆ เป็นสิ่งแลกเปลี่ยนแทนเงินอย่างเก่าคือ พดด้วง พระราชทานนามว่า “โรงพยาบาลสิทธิการ”

11. พระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐานบนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท องค์กลางชั้นที่ 3 สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2403 วัสดุที่ใช้สร้างพระพุทธรูปทำจากกะไหล่ทอง ฉัตรทองคำฉลุลาย ฐานข้างสิงห์ตอนล่างหล่อด้วยสัมฤทธิ์ ประทับบนปัทมาสน์กลีบบัวทรงายซ้อนกัน สามชั้นมีเกสรเบื้องบน มีขนาดหน้าตักกว้าง 12.50 เซนติเมตร สูงจากฐานถึงพระรัศมี

19.30 เซนติเมตร สูงจากฐานถึงยอดฉัตร 46.20 เซนติเมตร มีฉัตรฉลุลายทอง 5 ชั้น กั้นเหนือ พระเศียร ประทับนั่งแบบวีราสนะ (ขัดสมาธิราบ) แสดงธยานะมูทรา (ปางสมาธิ) มีพุทธลักษณะคล้าย พระพุทธรูปโบราณกล่าวคือ มีพระเกตุมาลาขนาดเล็กเหนือพระเศียรใต้เปลวรัศมี พระกรรณยาว มีพระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เรียว มีอุณาโลม พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระนลาฏแคบ พระขนงโค้งครองอุตราสงค์เรียบไม่มีริ้วหม่นเฉียงสังฆาฏิพาดพระอังสาซ้ายจรดพระนาภี (ม.ร.ว.สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. 2535: 337-339)

ภาพที่ 2.11 พระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา: ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ (2535: 337)

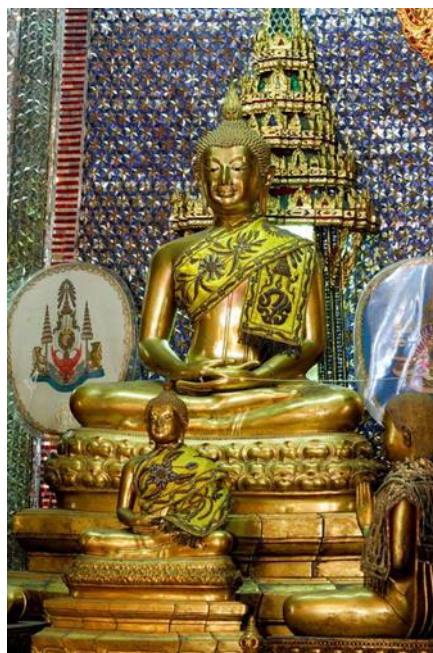
พ.ศ.2404 รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯให้ส่งทูตไปเจริญทางพระราชไมตรีกับประเทศฝรั่งเศสและโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนเพื่อเป็นศูนย์กลางในการการค้าขาย สำหรับชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้แก่ เจริญกรุง (New Road) เป็นสายแรก ถนนบำรุงเมือง ถนนเฟื่องนคร และ ถนนสีลม และขุดคลองให้เป็นทางสัญจรอย่างใหม่เหมือนกับประเทศที่เจริญแล้วทางยุโรป ได้แก่ คลองผดุงกรุงเกษม คลองภาษีเจริญ คลองหัวลำโพง คลองมหาสวัสดิ์ และคลองดำเนินสะดวก เป็นต้น

พ.ศ. 2405 นางแอนนา ลีโอโนเวนส์ เข้ามารับราชการเป็นครูสอนภาษาอังกฤษในพระราชสำนัก เพื่อสอนภาษาอังกฤษให้แก่พระราชโอรสและพระราชธิดา

พ.ศ. 2407 รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ สร้างวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม และ พ.ศ. 2408 พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต

12. พระพุทธสิหังคปฏิมากร

พระพุทธสิหังคปฏิมากร เป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร วัดประจำรัชกาลที่ 4 พุทธลักษณะแสดงปางสมาธิ ขัดสมาธิราบ บนฐานบัวทรงสองชั้น วัสดุเป็นเนื้อสัมฤทธิ์ หน้าตักกว้าง 1 ศอก 6 นิ้ว สูง 1 ศอก 8 นิ้ว โดยจำลองแบบพระพุทธสิหังคในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์แต่มีขนาดใหญ่กว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ก่อนที่จะเสด็จเสวยพระราชสมบัติทรงดำรงอยู่ในสมณเพศ 27 พรรษา ทรงพระปริชาตถกฉานในภาษาบาลี ภาษาอังกฤษ ทรงศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีพระราชนิพนธ์บาลีไว้หลายเรื่อง ทรงลึกซึ้งในหนังสือเรื่องสังคหนิทานของพระโพธิ์รังสี ด้วยเหตุที่ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระสิริและพุทธลักษณะพระพุทธสิหังคมาแต่ต้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม วัดธรรมยุติกนิกายวัดแรกในรัชกาล เมื่อ พ.ศ. 2401 ซึ่งเป็นวัดที่เล็กที่สุดในบรรดาวัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้าง มีเนื้อที่เพียง 6 ไร่เศษ ประกอบกับพระพุทธสิหังคที่ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้น โปรดเกล้าฯ พระราชทานแต่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2394-2408 และได้ัญเชิญมาไว้ที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ (วังหน้า) แล้ว

ภาพที่ 2.12 พระพุทธสิหังคปฏิมากร วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

ด้วยเหตุนี้จึงโปรดเกล้าฯ ให้จำลองขึ้นใหม่และมีขนาดใหญ่กว่าองค์พระจริง ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถถวายพระนามว่า “พระพุทธสิหังคปฏิมากร” เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) โปรดเกล้าฯ ัญเชิญพระบรมอัฐิมาประดิษฐานไว้ที่ฐานชุกชีพระพุทธสิหังคปฏิมากร (ทศพลึงพานิชย์กุล. 2545: 63) กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 66 ตอนที่ 64 วันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2492 และกระทรวงศึกษาธิการประกาศเป็นพระพุทธรูปสำคัญ พ.ศ. 2520

13. พระพุทธรูปประทับนั่งท่ามกลางกลุ่มพระอสีติมหาสาวก

พระพุทธรูปประทับนั่งท่ามกลางกลุ่มพระอสีติมหาสาวก ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีเบื้องหน้าพระพุทธตรีโลกเชษฐ์ ภายในพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม ประทับนั่งท่ามกลางกลุ่มพระอสีติมหาสาวกจำนวน 80 รูป พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น พ.ศ. 2407 พระพุทธรูปทำจากปูนปั้นระบายสี ลักษณะเป็นแบบเฉพาะของพระพุทธรูปในพระราชนิยม คือมีการครองจีวรเป็นริ้วธรรมดาเหมือนจริง มีขนาดพระวรกายใกล้เคียงคนจริง พระกรรณสั้นคล้ายใบหูของมนุษย์ เขียนสีพระพักตร์สีนวลชมพู มีจีวรมีเหลือง เขียนเส้นพระขนง เขียนสีพระเนตรสีขาว ดวงตาสีดำขมวดพระเกศาและต่อด้วยเปลวรัศมี โดยไม่มีเกตุมาลา (อุษณิষะ) ส่วนพระสาวกไม่มีเม็ดพระศก บางองค์มีผิวสีเข้ม

ภาพที่ 3.13 พระพุทธรูปประทับนั่งท่ามกลางกลุ่มพระอสีติมหาสาวก สุทัศนเทพวราราม

14. หลวงพ่อโต (พระศรีอริยเมตไตร)

“พระศรีอริยเมตไตร” ผู้คนนิยมเรียกว่า “หลวงพ่โตวัดอินทร์” เป็นพระพุทธรูปยืนองค์ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ประดิษฐานอยู่กลางแจ้งภายในวัดอินทรวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พุทธลักษณะแสดงปางยืนอุ้มบาตร ครองจีวรห่มแหวกตามลักษณะมหานิกาย วัสดุใช้การก่ออิฐถือปูน สูง 16 วา กว้าง 5 วา 2 ศอก เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2410- พ.ศ. 2470 ใช้ระยะเวลาในการสร้าง 60 ปี ในรัชสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เป็นพระเถระผู้แก้ก้ำในวัตรปฏิบัติ ขณะเป็นเจ้าอาวาสปกครองวัดระฆังโฆสิตาราม มีศรัทธาสถาสร้างพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ไว้ ณ สถานที่ แห่งนี้ ด้วยเหตุ 2 ประการคือ เคยเป็นนิवासสถานเมื่อครั้งเยาว์วัย และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือท่านเป็นศิษย์ในสำนักเจ้าคุณพระอรัญญิก พระเถระชาวเวียงจันทน์ ที่มีความรู้แตกฉานด้านวิปัสสนาธุระแห่งวัดอินทรวิหาร นอกจากนี้ได้สร้างพระพุทธรูปหลายขนาดเฉพาะพระ 4 อริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ทั้งสิ้น นอกจากวัดอินทรวิหารแล้วจะปรากฏที่ วัดไชโย จังหวัดอ่างทอง พระนอนวัดสะตือ จังหวัดพระนคร ศรีอยุธยา ตลอดจนการสร้างพระเครื่อง “พระสมเด็จ” มีชื่อเสียงด้านพระพุทธรูป เมตตามหานิยม แคล้วคลาดปลอดภัย มาจนถึงปัจจุบัน

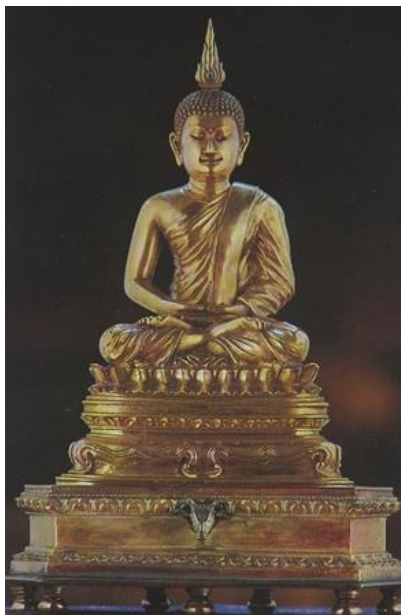

ภาพที่ 2.14 หลวงพ่โต วัดอินทรวิหาร

เมื่อแรกสร้างองค์พระพุทธรูปนั้น สมเด็จพระพุฒาจารย์(โต พรหมรังสี) ได้ทุ่มเทเอาใจใส่ควบคุมดูแลการก่อสร้างอย่างใกล้ชิด ได้วางรากฐานองค์พระไว้อย่างมั่นคง ใช้ไม้ซุงใหญ่ฝังลงเป็นคานรับคานรองรับน้ำหนักจำนวน 16 ต้น และตั้งเสาแกนกลาง 7 ต้น เป็นไม้ตะเคียนขนาดใหญ่ทั้งสิ้น และถมรากฐานด้วยไหและตม ก่อพื้นฐานอย่างมั่นคง องค์พระใช้วิธีก่ออิฐถือปูนเรียงอิฐต่อเนื่องกัน อย่างแน่นหนาตลอดทั้งองค์ เป็นรากฐานสูงขึ้นไปโดยลำดับ การก่อสร้างดำเนินมาได้เพียงพระนาภี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ก็ถึงแก่มรณภาพ แต่ด้วยศรัทธาของเจ้าอาวาสวัดอินทริวิหารรูปต่อๆมา ก็ได้ดำเนินการก่อสร้างองค์หลวงพ่อโตสืบต่อมาจนสำเร็จสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ. 2470 (รัชกาลที่ 7) เมื่อสร้างองค์พระพุทธรูปเสร็จสมบูรณ์แล้ว จึงตั้งชื่อตามนามของผู้สร้างคนแรกว่า “หลวงพ่อโต” (ทศพล จังพาณิชย์กุล. 2545: 71)

14. พระนิรันตราย

พระนิรันตราย ประดิษฐานภายในหอพระสุราลัยพิมาน พระบรมมหาราชวัง สร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีขนาดหน้าตักกว้าง 5.5 นิ้ว วัสดุทำจากทองคำมีแบบอย่างพุทธลักษณะและครองผ้าแบบธรรมยุติ ซึ่งเป็นแบบพระพุทธรูปซึ่งสร้างสวมครอบไว้อีกชั้นหนึ่ง องค์ที่อยู่ด้านในมีขนาดหน้าตักกว้าง 3 นิ้ว สูง 4 นิ้ว อยู่ในปางสมาธิ นั่งขัดสมาธิเพชร หล่อด้วยทองคำเนื้อหก น้ำหนักเจ็ดตำลึงสิบเอ็ดสลึง โดยพระนิรันตรายเป็นพระพุทธรูปทองคำโบราณ องค์เดิมเป็นศิลปะทวารวดี ซึ่งก้านอนิน แขวงเมืองปราจีนบุรี ชุดได้ที่ชายป่าดงพระศรีมหาโพธิ์ เมื่อปี พ.ศ. 2399 และนำมาส่งให้พระเกรียงไกร กระบวนยุทธ ปลัดเมืองฉะเชิงเทราเพื่อนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหลังจากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างวัดตรวจชั่งแล้วได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินตราเจ็ดชั่ง (560 บาท) เป็นรางวัล จากนั้นจึงมีพระบรมราชโองการดำริให้ช่างทำฐานเงินกะไหล่ทองประดิษฐานไว้ จนเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างหอพระในพระอภิเนาว์นิเวศน์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาประดิษฐานในหอพระรวมกับพระพุทธรูปสำคัญอีกรวม 7 องค์ พระพุทธรูปทองคำโบราณองค์นี้ จะประดิษฐานในหอพระอภิเนาว์นิเวศน์นานเพียงใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่ในหนังสือตำนานพระพุทธรูปสำคัญ พระนิพนธ์สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพบันทึกไว้ว่าเมื่อ พ.ศ. 2403 นั้น พระพุทธรูปองค์นี้ประดิษฐานอยู่ในหอเสถียรธรรมปริตรอดพ้นจากการถูกผู้ร้ายซึ่งเข้าไปขโมยพระพุทธรูปในหอ นั้น ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำริว่า “คลาดแคล้วถึง 2 ครั้ง” โจรกรรมเฉพาะพระกริ่งมิได้เอาพระพุทธรูปองค์นี้ทั้ง ๆ ที่เป็นทองคำหนักถึง 8 ตำลึง มีพระราชดำริว่า พระองค์เป็นอัครจรรยพระราชนามพระพุทธรูปว่า “พระนิรันตราย”

ภาพที่ 2.15 พระนรินทรายประดิษฐานภายในหอพระสุราลัยพิมาน พระบรมมหาราชวัง
ที่มา: ม.ร.ว. สิริยุดิ สุขสวัสดิ์ (2535: 352)

อนึ่ง ในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีมะโรง พ.ศ.2411 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างหล่อพระพุทธรูปพิมพ์เดียวกันกับพระพุทธรูปซึ่งสวมพระนรินทรายด้วยทองเหลืองกะไหล่ทอง แต่มีเรือนแก้วอยู่เบื้องหลังเป็นพุ่มพระมหาโพธิ์มีอักษรขอมจำหลักลงไว้วงกลีบบัวเบื้องหน้า 9 เบื้องหลัง 9 ยอดเรือนแก้วมีรูปพระมหามงกุฎตั้งติดอยู่กับฐานชั้นล่างรองฐานพระซึ่งเป็นสำหรับสรงน้ำพระ ก่อเป็นรูปศรีษะโค เป็นแสดงความหมายถึงเป็นพระโคตมะ พุทธลักษณะแสดงปางสมาธิ ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร วัสดุทำจากสัมฤทธิ์กะไหล่ทอง เรือนแก้วอยู่เบื้องหลังเป็นพุ่มพระมหาโพธิ์ ขนาดหน้าตักกว้าง 12 เซนติเมตร สูง 2.05 เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่บนฐานสูง 28 เซนติเมตร พระพุทธรูปที่ทรงหล่อใหม่นี้มีจำนวน 18 องค์ เท่าจำนวนปีที่ทรงครองราชย์ และพระราชดำริว่า จะหล่อเพิ่มขึ้นปีละ 1 องค์ ถวายพระนาม “นรินทราย” ทุกองค์ แต่การยังค้างอยู่มิได้ทันกะไหล่ทองก็เสด็จสวรรคต สิ้นรัชกาลก่อน トラบถึงรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้หล่อด้วยทองเหลืองทำกะไหล่ทองทั้ง 18 องค์ แล้วพระราชทานแก่วัดธรรมยุติกนิกายตามพระราชประสงค์เดิมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงถือเป็นพระพุทธรูปประจำวัดธรรมยุติกนิกาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างกะไหล่ทองจนแล้วเสร็จทั้ง 18 องค์ พระราชทานไว้ ณ พระอารามในขณะธรรมยุติกนิกายตามพระราชประสงค์ในสมเด็จพระบรมชนกนาถ พร้อมกับทรงสร้างพระราชทานพระอารามหลวงธรรมยุติกนิกายวัดละองค์ เช่น วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม วัดราชบพิธสถิต-

มหาสิมารามวัดนิเวศธรรมประวัติ วัดเขมาภิรตาราม วัดราชาธิวาส ฯลฯ (ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. 2535: 352-354 และ ทศพล จังพาณิชย์กุล. 2546: 19)

ภาพที่ 2.16 พระนิรันตราย วัดบวรนิเวศวิหาร

ที่มา: พริยะ ไกรฤกษ์ (2552 : 127)

15. พระพุทธวชิรมกุฏ

พระพุทธวชิรมกุฏ เป็นพระประธานในพระวิหารหลวง วัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ทรงชุดครอง ผดุงกรุงเกษมเป็นคู่พระนครชั้นนอก ในปี พ.ศ. 2394 -2411 และทรงสร้างวัดโสมนัสวิหาร อุทิศพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางโสมนัสวัฒนาวดีพระราชเทวี จึงมีพระราชดำริว่า “สมัยอยู่ยงนั้นจะสร้างวัดเรียงรายตามคูเมือง เช่น วัดกุฎีดาว ตรงข้ามวัดสมโกษ” จึงมีพระราชประสงค์จะสร้างวัดคู่กับวัดโสมนัสวิหาร สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระราชโอรสและพระราชธิดาต่างช่วยกันทำนุบำรุงแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2411 เมื่อสิ้นรัชกาลแล้วจึงให้ชื่อว่า “วัดมกุฏกษัตริยาราม” ส่วนพระประธานในพระวิหารนั้น สมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทฺธสิริ) เจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหารเป็นประธานการหล่อ ยังมิได้ตั้งนาม トラบจนถึง พ.ศ. 2511 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (รัชกาลที่ 9) ในวาระครบรอบ 100 ปี สถาปนาวัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (จวน อุฏฐายี) สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาปริณายก จึงถวายพระนามว่า “พระพุทธชินรมกุฏ” เป็นมงคลนามแห่งพระอาราม เนื่องตามพระนามวชิรญาณ พระนามเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวช และเป็นวัดที่พระราชโอรส และพระราชนัดดาทรงศึกษาพระปริยัติธรรม คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสและสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ทศพล จังพานิษฐ์กุล. 2545: 57) พุทธลักษณะแสดงปางสมาธิ ประทับนั่งบนฐานชุกชีสองชั้นด้านบนฐานรูปบัวหงาย ประดับกระຈກສີ มีผ้าทิพย์วางพาดด้านหน้า วัสดุองค์พระทำจากสัมฤทธิ์ ลงรักปิดทอง หน้าตักกว้าง 2 ศอก 9 นิ้ว สูง 2 ศอก 1 คืบ 8 นิ้ว ครองจีวรแสดงรอยจีบเป็นริ้วผ้าเหมือนจริงแบบจัดระเบียบ ไม่มีอุษณิষะ มีเปลวรัศมีเหนือพระเศียร มีพระกรณสัน ตามแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ 4 ด้านหลังมีซุ้มเรือนแก้วรูปพญานาค คล้ายกับซุ้มเรือนแก้วของพระสัมพุทธโสมนัสวัฒนาวดีนาถบพิตร พระวิหารวัดโสมนัสวิหาร ด้านบนสุดมีรูปพระมหามงกุฏ พระราชลัญจกรในรัชกาลที่ 4

ภาพที่ 2.17 พระพุทธชินรมกุฏ วัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร

พ.ศ. 2411 รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมเรือกลไฟ ทรงคำนวณว่าจะเกิดสุริยุปราคาเต็มดวงที่ตำบลหัวากอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ เสด็จสวรรคตเวลา 21.05 น.

ตรงกับวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2411 ณ พระที่นั่งภาณุมาศจรัญญ์ ภายในพระบรมมหาราชวัง รวมดำรงสิริราชสมบัติเป็นเวลาทั้งสิ้น 16 ปี 6 เดือน รวมพระชนมพรรษา 64 พรรษา และมีพระราชโอรสและพระราชธิดารวมทั้งสิ้น 82 พระองค์

วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธรูปสมัยรัชกาลที่ 4

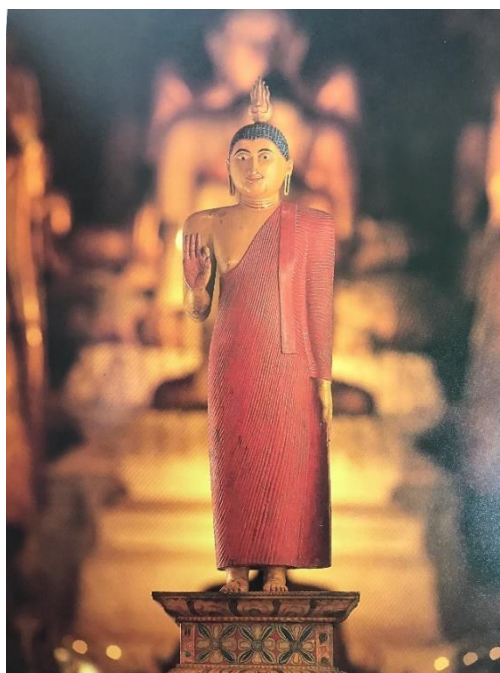
สมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 4 ทรงเริ่มพิธีมาฆบูชาเป็นครั้งแรกในปีที่เสด็จขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 2395 โปรดเกล้าฯ ให้สมณทูตไทยไปลังกา พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยในเรื่องการบำเพ็ญ พระราชกุศลเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงสร้างพระอารามและปูชนียวัตถุขึ้นใหม่ 5 อาราม คือ วัดมกุฏกษัตริย์ วัดราชประดิษฐ์ วัดโสมนัสวิหาร วัดปทุมวนาราม และวัดตรีทศเทพ พระองค์ที่ทรงมีพระราชศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาแบบลังกา ซึ่งนำมาสู่การสถาปนาธรรมยุติกนิกาย ทรงผนวชเป็นระยะเวลายาวนานและศึกษาพระธรรมอย่างแตกฉาน พระองค์ทรงมีพระราชดำริถึงแบบอย่างของพระพุทธรูปปฏิมาตามแบบใหม่ โดยแก้ไขพุทธลักษณะให้คล้ายมนุษย์มากขึ้น จึงเกิดเป็นพระราชนิยมที่มีเอกลักษณ์ กล่าวคือในส่วนพระเศียรไม่มีเกตุมาลา (อุษณิษะ) มีพระกรรณสั้น ครองจีวรเป็นริ้วธรรมดา ลักษณะของการไม่ปรากฏซึ่งเกตุมาลา น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธรูปลังกา แบบโปโลนารูวะตอนปลาย (พ.ศ. 1725 – 2140)

ภาพที่ 2.18 พระพุทธรูปประทับยืน แสดงอภัยมุทรา แบบโปโลนารูวะตอนปลาย

ที่มา: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

พระพุทธรูปปางประทับยืนสมภังค์ (ยืนตรง) ปางแสดงธรรม (วิตรรกะมูทรา) ราวพุทธศตวรรษที่ 17 – 20 ประดิษฐานภายในวิหารยอด วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีขนาด 94 เซนติเมตร ใช้วัสดุเป็นไม้ระบายสี พระเศียรประดับด้วยเม็ดพระศกที่ปราศจากเกตุมาลา (อุษณิษะ) โดยมีประวัติความเป็นมาที่เชื่อกันว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระพุทธรูปองค์นี้มาจากพระราชวังหลวง พระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 2.19 พระพุทธรูปปางประทับยืนสมภังค์ ปางแสดงธรรม

พระพุทธรูปในลักษณะพระราชนิยมสมัยรัชกาลที่ 4 ในส่วนที่ไม่มีอุษณิษะ มีลักษณะคล้ายกับพระพุทธรูปปาง ในสมัยหลังโปลนนารูระ และแคนดี้ ซึ่งพระพุทธรูปในสมัยดังกล่าวมีเปลวรัศมีเหนือพระเศียร และไม่มีอุษณิษะ มีขนาดของพระพุทธรูปปฏิมาเกือบเท่าองค์จริง ปฏิมากรสำคัญคือ “ขุนอินทรพิณิจ” เจ้ากรมช่างหล่อ รับราชการตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นผู้หล่อ “พระสัมพุทธพรรณี” ภายหลังจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าประดิษฐวรการ ทรงปั้นต้นแบบพระพุทธรูปขึ้นมาใหม่ตามแบบที่ทรงมีพระราชวินิจฉัย แต่ยังคงลักษณะของพุทธลักษณะตามอย่างพระพุทธรูปโบราณ อาทิ มีเปลวรัศมีตามแบบพระพุทธรูปสุโขทัย นั่งขัดสมาธิเพชร ตามแบบพระพุทธรูปเชียงแสน – ล้านนา ส่วนของพระกรรณที่สั้น น่าจะเป็นองค์ความรู้จากการสร้างรูปประติมากรรมเหมือนจริงตามหลักวิชาของตะวันตก ลักษณะการครองจีวรได้รับอิทธิพลการครองจีวรเหมือนจริงแบบ

พระพุทธรูปคันธาระ แต่เป็นไปตามการครองจีวรแบบธรรมยุติกนิกาย อันเป็นนิกายที่พระองค์ทรงตั้งขึ้นนอกจากนี้ยังมีการลงสีแบบเหมือนจริง พระพักตร์สีนวล

ในขณะเดียวกันยังคงสร้างพระพุทธรูปตามแบบประเพณีโบราณทั้งองค์ อาทิ พระพุทธรูปประจำพระชวรารสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี พระพุทธรูปประจำพระชนมวารพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะเป็นเอกลักษณ์สมัยรัชกาลที่ 4 คือ พระนิรันตราย เบื้องพระปฤษฎางค์ (ข้างหลัง) มีเรือนแก้วเป็นพระโพธิ์พฤกษ์ยอดเรือนแก้วมีรูปพระมหามงกุฏ อันเป็นราชสัญลักษณ์ในรัชกาลที่ 4 ตามพระนามเดิม “เจ้าฟ้ามงกุฏ” นอกจากนี้ยังทรงโปรดเกล้าฯ สร้างเครื่องทรงจักรพรรดิถวาย “พระพุทธรูปมหาชนก” วัดประทุมคงคาราชวรวิหาร แต่เดิมเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย พร้อมกับเสริมฐานพระประธานให้สูงขึ้น

ในรัชสมัยของพระองค์ ยังมีการอัญเชิญพระพุทธรูปจากหัวเมืองต่างๆ มาประดิษฐานยังพระอารามในพระนคร อาทิ “พระแสน” “พระเสริม” และ “พระสายน์” วัดปทุมวนาราม “พระทศพลญาณ” พระประธานในพระอุโบสถ วัดบรมนิวาสวรวิหาร “พระไผะ” ประดิษฐาน ณ วิหารพระศาสดา มุขหลัง วัดบวรนิเวศวิหาร “พระศรีศาสดา” ประดิษฐาน ณ วิหารพระศาสดา วัดบวรนิเวศวิหาร “พระอินทร์แปลง” ประดิษฐาน ณ วิหารวัดเสนาสาราม จ. พระนครศรีอยุธยา อัญเชิญมาจากเมืองเวียงจันทน์ โปรดเกล้าฯ ให้จำลองพระพุทธรูปฉลองพระองค์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จากพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มาประดิษฐาน ที่บุษบกยอดปราสาท ที่ผนังด้านหน้าพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม ส่วนพระพุทธรูปที่โปรดเกล้าฯ ให้จำลองพระพุทธรูปโบราณ ได้แก่ “พระพุทธรูปหังคปฏิมากร” วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามวรวิหาร วัดประจำรัชกาลในรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้อัญเชิญพระบรมอัฐิมาประดิษฐานไว้ที่ฐานชุกชี

สรุปได้ว่าพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ 4 สามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มอนุรักษ์รูปแบบพระพุทธรูปปฏิมากรที่เคยมีมา เพื่อธำรงรักษารูปแบบตามโบราณราชประเพณี ได้แก่ พระพุทธรูปที่จำลองความงามตามแบบที่มีอยู่เดิม หรือให้สร้างตามลักษณะรูปแบบที่มีมาในอดีต

- 1.1 ผลงานของช่างหลวง ได้แก่ “พระพุทธรูปประจำพระชนมวาร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” “พระพุทธรูปหังคปฏิมากร” วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร “พระพุทธรูปประจำพระชนมวาร” สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี “พระพุทธรูปนิมิต” ด้านหน้าพระอุโบสถ วัดอรุณราชวราราม

1.2 ผลงานของช่างราชภูริ หรือการสร้างสรรค์ของช่างพื้นบ้านที่คงความงดงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น “พระศรีอริยเมตไตร” (หลวงพ่อต) วัดอินทวิหาร

2. กลุ่มสร้างสรรค์รูปแบบพระพุทธรูปปฏิมากรตามแบบพระราชประเพณีนิยม ในสมัยรัชกาลที่ 4 แต่ยังคงพุทธลักษณะตามอุดมคติบางประการตามที่มีมาในอดีต หรือเป็นพระพุทธรูปแบบผสมผสานแบบประเพณีนิยมและสัจนิยมแบบตะวันตก จากฝีมือของช่างหลวง

2.1 พระพุทธรูปโลหะ ได้แก่ “พระสัมพุทธพรรณี” อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม “พระสัมพุทธสิริ” พระอุโบสถ วัดโสมนัสวิหาร “พระสัมพุทธโสมนัสวัฒนาวดีนาถพิตร” พระวิหาร วัดโสมนัสวิหาร

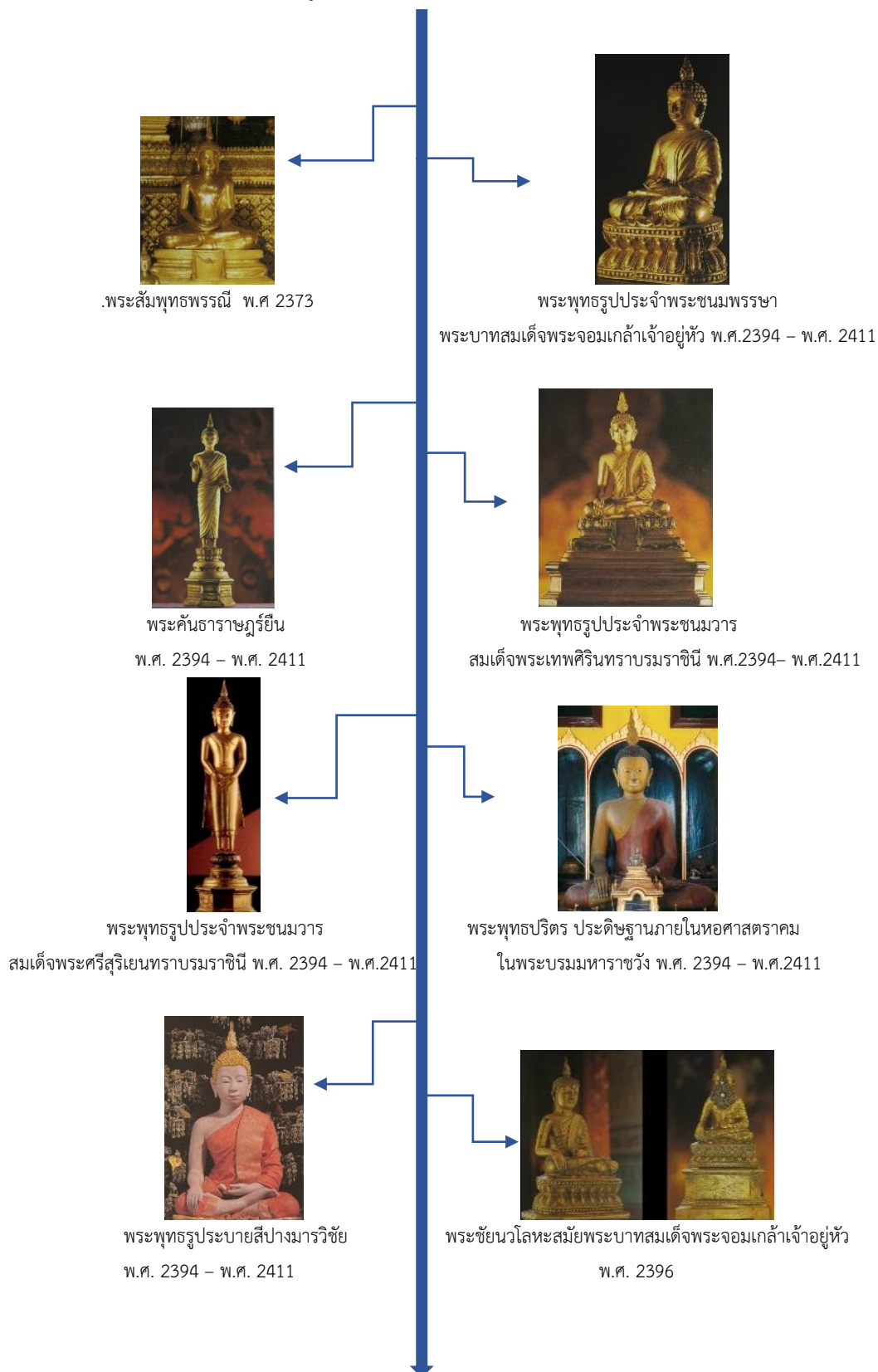
2.2 พระพุทธรูปเขียนสี ได้แก่ “พระพุทธรูปไตร” ประดิษฐานภายในหอศาสตราคม ในพระบรมมหาราชวัง “พระพุทธรูประบายสีปางมารวิชัย” พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และ “พระพุทธรูปประทับนั่งท่ามกลางกลุ่มพระอสีติมหาสาวก” วัดบวรนิเวศวิหาร

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงริเริ่มการสร้างพระพุทธรูปประจำพระชนมวารเพื่ออุทิศถวายเป็นพระราชกุศล แต่พระบรมราชชนก พระมราชชนนี ในพระองค์ รูปแบบพระพุทธรูปในสมัยรัชกาลที่ 4 พบว่า พระพุทธรูปที่สร้างสรรค์โดยช่างหลวงหรือช่างในราชสำนัก จะสร้างพระพุทธรูปปฏิมากรสืบต่อมาจากประเพณีโบราณ ตามที่ช่างได้สั่งสมประสบการณ์ทางความงามมาตั้งแต่อดีต อีกทั้งยังต้องถวายงานรับใช้ราชวงศ์ตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ เกิดประเพณีนิยมในการสร้างพระพุทธรูปกึ่งเหมือนจริงสมัยรัชกาลที่ 4 คือ ไม่มีอุษณิษะ มีพระกรรณสั้น และมีการครองจีวรเป็นริ้วผ้าตามธรรมชาติที่จัดระเบียบที่สวยงามและมีการครองจีวรตามแบบธรรมยุติกนิกาย ตามแนวพระราชดำริของรัชกาลที่ 4

วัสดุที่ใช้สร้าง ได้แก่ ทองคำ สัมฤทธิ์ นวโลหะ กะไหล่ทองปูนปั้นระบายสี วัสดุผสมระบายสีทับ ศีลากรักปิดทอง และโลหะผสมอื่น ๆ นอกจากนี้ยังพบลักษณะพิเศษของพระพุทธรูปปฏิมาในสมัยรัชกาลที่ 4 คือพระพุทธรูปเขียนสี พระพุทธรูปอิริยาบถนั่งมีขนาดหน้าตักตั้งแต่ 6.8 เซนติเมตร – 220 เซนติเมตร พระพุทธรูปอิริยาบถยืน สูงตั้งแต่ 22.10 เซนติเมตร – 3,190 เซนติเมตร (16 วา) พระพุทธรูปอิริยาบถนอน (ไสยาสน์) มีความยาว 332.38 เซนติเมตร (132.75 นิ้ว)

ภาพที่ 2.20 แผนผังทามไลน์

พระพุทธรูปสมัย ร.4 (พ.ศ.2394 -พ.ศ. 2411)

ภาพที่ 2.21 แผนผังทามไลน์ (ต่อ)

พระพุทธรูปสมัย ร.4 (พ.ศ.2394 -พ.ศ. 2411)

